

A FOGYATÉKOSSÁGGAL ÉLŐ HALLGATÓK MUNKAERŐPIACI KILÁTÁSAI

LABOUR MARKET PROSPECTS OF STUDENTS WITH DISABILITIES

Nagygyörgy Éva¹

¹Egyetemi Életvezetési Tanácsadó Központ, SANSZ Iroda, Szegedi Tudományegyetem,
Magyarország

Kulcsszavak:

fogyatékoság
hallgató
felsőoktatás
karrier
megváltozott
munkaképesség

Keywords:

disability
student
higher education
career
impaired working ability

Cikktörténet:

Beérkezett 2024. október
20.

DOI: 10.14232/eetk30.9

Összefoglalás

A cikk célja a fogyatékossgal élő hallgatók sikeres munkaerőpiaci elhelyezkedését támogató programok lehetőségének vizsgálata. A karrierlehetőségek felmérése, és a munkaerőpiac változásaihoz való alkalmazkodás a fogyatékossgal élő személyek esetében speciális megközelítést igényel. Az ilyen célú segítő szolgáltatások kialakításához azonban speciális megközelítés és módszertan szükséges.

Abstract

The aim of the article is to examine the possibility of programs supporting the successful placement of disabled students in the labour market. Assessing career opportunities and adapting to changes in the labour market requires a special approach for disabled people. However, a special approach and methodology is required for the development of support services for this purpose.

Bevezetés

2022-es adatok szerint a hazai felsőoktatásban tanulók 1%-a fogyatékossgal élő személy. A fogyatékossgal élő emberek 11,5%-a szerez diplomát, míg ez a szám a hazai lakosság arányában 20,1%.

Célkitűzés: A tanulmány célja a fogyatékossgal élő hallgatók jövőbeni sikeres munkaerőpiaci elhelyezkedését gátló tényezők feltárása, a támogató programok, illetve a munkaerőpiaci szolgáltatások bevezetésére vonatkozó lehetőségek vizsgálata

Módszerek: A vizsgálat a Központi Statisztikai Hivatal, valamint a Kulturális és Innovációs Minisztérium adatsoraira, valamint hazai, és külföldi egyetemek ilyen irányú tevékenységével kapcsolatos publikációkra alapozva készült. A számszerű adatok vizsgálata 2022 évre vonatkozóan történt, így a felsőoktatásból származó adatok összevethetőek a népszámlálás adataival.

Eredmények: A fogyatékossgal élő hallgatók, mint a felsőoktatásban alulreprezentált csoportok az inklúzió fókuszában állnak. A felsőoktatási intézmények stratégiai szinten törekednek egyenlő esélyű hozzáférést és részvételt biztosítani számukra tanulóyaik során.

A fogyatékoság azonban a munkaerőpiaci elhelyezkedést illetően is hátrányt jelentő körülmény, amelynek leküzdése külön felkészítést igényel.

Következtetés: A célzott munkaerőpiaci szolgáltatások hiányában a fogyatékosággal élő hallgatók térben és időben is eltérő mértékben részesülnek a foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásokból, ennek következtében a felsőfokú végzettség megszerzése utáni sikeres elhelyezkedésük is esetleges.

A vizsgált nemzetközi tanulmányok a több elemből álló, hosszabb felkészítési időt, tudatos tervezést igénylő munkaerőpiaci programok esetében a megszerzett végzettségnek megfelelő munkakörben történő elhelyezkedés lehetőségét vetítik előre.

Fogalmi - jogszabályi környezet

A WHO 2004-es definíciója szerint: „a fogyatékoság a normális emberi létezés szükséges tevékenységek végrehajtásának akadályozottsága vagy képtelensége”, tehát az alapvető tevékenységek korlátozottsága. (A WHO fogyatékoságra vonatkozó klasszifikációs rendszere 2004-ben jelent meg „A funkcióképesség, a fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)” címen.)

A fogyatékosággal élő emberek esélyegyenlőségéért végzett munka egyik legfontosabb eredménye a 2006. december 13-án az Egyesült Nemzetek Szervezetében „A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény” és az ahhoz kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyv elfogadása. Ennek lényege, hogy a fogyatékosággal élő emberek nem jótékonykodás alanyai, hanem jogok birtokosai, akiket elsősorban nem segélyekkel és kedvezményekkel, hanem az önrendelkezés, az önálló életvitel, valamint a munkához és a szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférés megteremtésével kell támogatni.

Magyarországon a közoktatásban használt definíciók szerint a fogyatékoság fogalma eltér az oktatás, illetve a munkavállalás szempontjából. A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (a továbbiakban: Nftv) 108 (6) bekezdés szerint: „fogyatékosággal élő hallgató (jelentkező): aki mozgásszervi, érzékszervi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd.” Azaz a hatályos jogszabályok szerint az egyéb pszichés fejlődési zavarral, pl tanulási zavarral diagnosztizált hallgatók is fogyatékosággal élő hallgatóként regisztrálhatnak az egyetemi tanulmányaik során.

A foglalkoztatási törvény szempontjából megváltozott munkaképességű személy: aki testi vagy értelmileg akadályozott, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely-megtartási esélyei testi vagy szellemi károsodása miatt csökkennek. A megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény (Mmtv.) szerint az a személy minősül megváltozott munkaképességű személynek, aki a kérelem benyújtásakor 15. életévét betöltötte, továbbá, akinek az egészségi állapota a rehabilitációs hatóság komplex minősítése alapján 60%-os vagy kisebb mértékű.

Az eltérés hangsúlyozását azért tartottam fontosnak, mert a magyarországi Felsőoktatási Információs Rendszer adatai alapján a fogyatékosággal élő hallgatóként regisztráltaknak több, mint fele tanulási zavarral küzd. Ezek a végzett diákok a későbbiekben munkavállalóként azonban már nem jelennek meg az ellátórendszerben, csak abban az

esetben, ha a valamilyen más, csatlakozó sérülés „okán” megváltozott munkaképességű személyként vállalnak munkát, vagy veszik igénybe a szociális ellátórendszer szolgáltatásait.

Fogyatékossgal élő hallgatók a felsőoktatásban

A 2022-es népszámlálási adatok alapján közzétett statisztikai adatok szerint a fogyatékossgal élő emberek száma korosztályonként a következőképpen alakul:

1. táblázat – Fogyatékossgal élő személyek életkor és fogyatékossgai típus szerinti megoszlása (Népszámlálási adatok, 2022)

Fogyatékos személyek életkor és fogyatékossgai típus szerinti megoszlása (2022)							
Fogyatékossgai típusok	5-14	15-29	30-44	44-59	60-74	75+	Összesen
	éves						
KSH Népszámlálás - 2022							
Fogyatékossga van vagy súlyosan korlátozott	21 237	40 375	60 754	123 590	245 521	262 270	753 747
Ebből:							
mozgáskorlátozott	3 449	8 376	17 546	57 558	159 856	187 387	434 172
gyengénlátó, aliglátó	3 386	10 792	14 453	32 746	59 474	73 368	194 219
vak	334	1 165	1 781	2 252	3 751	4 051	13 334
nagyothalló	1 714	4 198	8 071	18 191	43 272	78 833	154 279
siket	511	1 217	1 899	2 591	2 431	2 197	10 846
Nincs fogyatékossga, vagy nem súlyosan korlátozott	663 972	1 044 812	1 300 248	1 344 813	1 025 826	352 394	5 732 065
Nem válaszolt	244 783	476 357	608 890	665 867	466 158	192 527	2 654 582

Forrás: KSH Népszámlálás 2022 (https://www.ksh.hu/stadat_files/ege/hu/ege0082.html)

Az adatokból látható, hogy a 2022 évi népszámlálás alkalmával a válaszadók 8,25%-a, a felsőoktatásban való részvétel kapcsán leginkább érintett 15-29 éves korcsoport 2,6%-a vallotta magát fogyatékossgal élő személynek.

A Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) adatai szerint ugyanebben az időszakban a felsőoktatásban tanulók 1%-a volt fogyatékossgal élő:

2. táblázat - Fogyatékossgal élő hallgatók a felsőoktatásban – 2022/2023 tanév, megoszlás képzési szintenként

Fogyatékos hallgatók aránya a felsőoktatásban				
Képzési szint	Fogyatékos hallgatók száma 2022/23 ősz (fő)	Fogyatékos hallgatók aránya 2022/23 ősz (%)	Összes hallgató 2022 ősz (fő)	Fogyatékos hallgatók aránya (%)
alapképzés (BA/BSc/BProf)	1 725	61%	164 117	1,1%
mesterképzés (MA/MSc)	465	16%	35 959	1,3%
osztatlan képzés	378	13%	44 715	0,8%
felsőoktatási szakképzés	132	5%	11 980	1,1%
szakirányú továbbképzés	64	2%	16 236	0,4%
doktori képzés (PhD/DLA)	50	2%	10 581	0,5%
egyéb	10	0%	6 403	0,2%
Összesen	2 824	100%	289 991	1,0%

Forrás: dr. Horváth Tímea: A felsőoktatás finanszírozása fogyatékossgal élő hallgatók szempontjából - Kulturális és Innovációs Minisztérium, Felsőoktatási Ágazatirányítási és Finanszírozási Főosztály, 2023.05.10-i előadás anyaga (Felsőoktatási Információs Rendszer - FIR OSAP adatok)

Ez az adat nemzetközi viszonylatban is alacsony, hiszen ugyanezt a tanévet vizsgálva egy Egyesült Királyságban a fogyatékossgal élő hallgatók aránya a felsőoktatásban 13% volt. (Higher Education Statistics Agency, 2023)

A fenti adatokból megállapítható az is, hogy a fogyatékossgal élő embereknek csak kis százaléka szerez felsőfokú diplomát. 2022-ben a 754 ezer fogyatékossgal élő személynek csak 0,37%-a volt a felsőoktatás hallgatója, a FIR adatai szerint 2824 fő. A 2. ábra adatai alapján a fogyatékossgal élő hallgatók 61%-a alapképzésben tanul, ezzel szemben doktori képzésben csupán 50 hallgató vett részt, ami a doktori képzésben résztvevők csupán 0,5%-a.

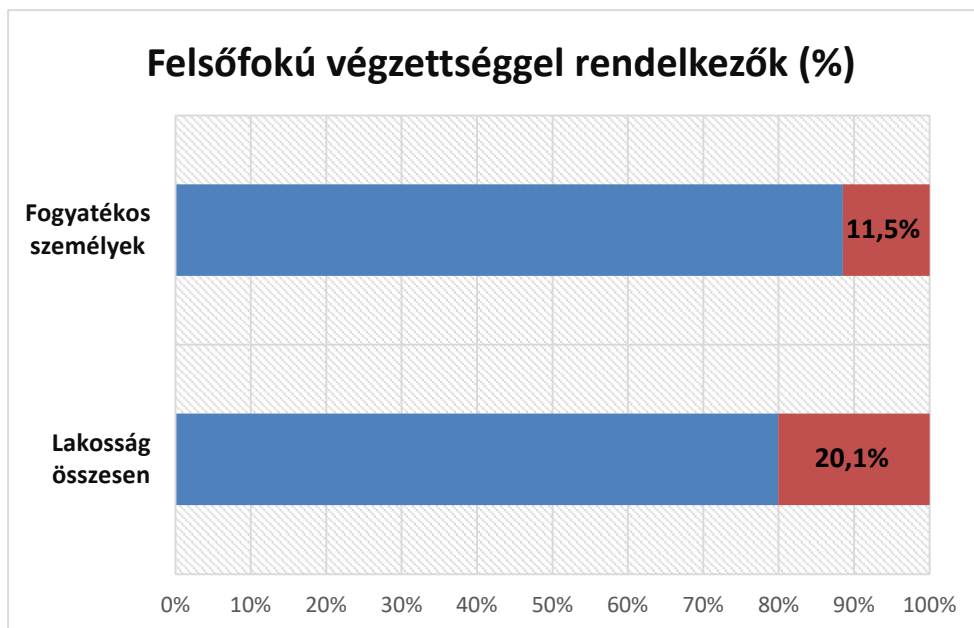
A fogyatékossgal élő személyek felsőoktatásban való részvétele minden dimenziót vizsgálva igen alacsony, ami alátámasztja, hogy a fogyatékossgal élő hallgatók felsőoktatásban továbbra is az alulreprezentált csoportok közé tartoznak (Varga, Deli & Fodor, 2019).

Fogyatékossgal élő diplomás személyek a munkaerőpiacon

Balázs-Földi (2019) a fogyatékossgal élő emberek munkaerőpiaci kilátásai kapcsán megállapította, hogy „Az iskolai végzettség és a foglalkoztatottság alakulását az életkoron túl befolyásolja a fogyatékossgal halmazódása és az akadályozottság jellege. A fogyatékossgal halmazódása akadályozza mind az iskolai tanulmányokat, mind a belépést a munkaerőpiacra, különösen a két vagy három fogyatékossgal által érintettek élnek meg korlátokat. Az akadályozottság jellege szintén meghatározza a tanulmányi előmenetelt, illetve a munkavégzési lehetőségeket, különösen a mindennapi élet és a közlekedés területén jelentkező nehézségek okoznak hátrányokat.” (p63)

A KSH adatai szerint 2022-ben a fogyatékossgal élő személyek csupán 11,5%-a, azaz 86.678 fő rendelkezett felsőfokú végzettséggel, míg ez az arány a lakosság egészét nézve 20%.

1.ábra – Felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya (Népszámlálás, 2022)

Forrás: KSH Census WBS012 (2022)

Hrabéczy (2022) számos tanulmány alapján megállapítja, hogy a fogyatékossgal élő személyek számára a diplomaszerezés a társadalmi mobilitás fokozódását teszi lehetővé, függetlenül attól, hogy a diploma megszerzése után a végzettségüknek megfelelő munkakörben helyezkednek-e el. Bodorné & Parádi (2019) szerint azonban „...Foglalkoztatásuk során gyakran kiszorúlnak a nyílt munkaerőpiacról és a non-profit szektorban helyezkednek el.” (p68)

Jelen tanulmánynak nem célja az okok keresése, az azonban valószínűsíthető, hogy komplex problémáról van szó. Hrabéczy (2022) szerint pl. „a felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet tekintetében azt tapasztaltuk, hogy az egyének fogyatékoságának típusa és a pályaválasztás mutatkozik kiemelt jelentőségűnek a tekintetben, hogy az egyének végzettségüknek megfelelő vagy attól eltérő munkakörben helyezkednek-e el.” (p15) Több módszertani ajánlás megfogalmazza a személyre szabott pályaválasztási szolgáltatás szükségességét, mivel a fogyatékossgal élő felvételizők egy része nem rendelkezik megfelelő információval a tanulmányi lehetőségek és azok munkaerőpiaci kimenetei terén. Herherson (2005) a munkavállalás és a karrierválasztás folyamatát elemzi a fogyatékossgal élő munkavállalók pályafejlődésében az INCOME-modellben. Eszerint az elképzelések és a realitások összehangolása, illetve a saját képességekről, és az elképzelt munkakörrel való tájékozódás kiemelt figyelmet igényel.

A karrierprogramok indítását gátló tényezők

Szellő (2019) szerint „a fogyatékos és egészségkárosodott fiatalok megalapozott pályaválasztásának egyik lényeges akadálya az integrációs törekvések, az élményalapú orientáció, a kapcsolódó módszertan hiánya.” A felsőoktatási intézményekben működő karrierirodák tanácsadással segítik a különböző képzési szakok hallgatóit, segítik a frissen végzettek elhelyezkedését, tartják a lehetséges munkaadókkal a kapcsolatot, illetve különböző gyakornoki programokat dolgoznak ki. Szolgáltatásaik között így az egyéni tanácsadáson túlmenően megtalálható a munkaerő-közvetítés, a mentorálás, illetve a különböző,

pályaorientációt segítő rendezvények szervezése. A fogyatékossgal élő hallgatók ilyen irányú megsegítése azonban speciális ismereteket és felkészültséget igényel.

Az ilyen jellegű programok indítását több tényező is akadályozza. Az okok feltárása mélyebb vizsgálatot igényel, a vizsgált statisztikai adatokból azonban az megállapítható, hogy a fogyatékossgal élő hallgatók igen elszórtan jelennek meg a felsőoktatásban mind a szakirányt, mind a képzés helyét illetően.

A 3. táblázat szerint a fogyatékossgal élő hallgatóknak csupán 47,6%-a (1345 fő) tanul abban az 5 felsőoktatási intézményben, ahol a legmagasabb a fogyatékossgal élő hallgatók aránya. Ezekben az intézményekben a hallgatók száma 2022-ben 209 és 450 között alakult.

3. táblázat – Fogyatékossgal élő hallgatók aránya a különböző intézményekben a 2022/2023 tanévben

A fogyatékos hallgatók aránya intézményenként				
Intézmény	Fogyatékos hallgatók száma 2022/23 ősz (fő)	Fogyatékos hallgatók aránya 2022/23 ősz (%)	Összes hallgató 2022 ősz (fő)	Fogyatékos hallgatók aránya (%)
Eötvös Lóránt Tudományegyetem	450	16%	37 180	1,20%
Debreceni Egyetem	242	9%	29 777	0,80%
Pécsi Tudományegyetem	218	8%	22 490	1,00%
Szegedi Tudományegyetem	226	7%	21 763	1,00%
Miskolci Tudományegyetem	209	5%	8 801	2,40%
Óbudai Egyetem	136	5%	11 503	1,20%
Károli Gáspár Református Egyetem	153	5%	7 737	2,00%
Széchenyi István Egyetem	147	4%	12 098	1,20%
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	115	3%	20 109	0,60%
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	93	3%	7 980	1,20%
Budapesti Gazdasági Egyetem	89	3%	18 569	0,50%
Pannon Egyetem	85	3%	4 709	1,80%
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem	88	3%	11 776	0,70%
Semmelweis Egyetem	72	3%	13 089	0,60%
Budapest Corvinus Egyetem	37	1%	10 009	0,40%
Egyéb	464	16%	52 401	0,90%
Összesen	2 824	100%	289 991	1,00%

Forrás: dr. Horváth Tímea: A felsőoktatás finanszírozása fogyatékossgal élő hallgatók szempontjából - Kulturális és Innovációs Minisztérium, Felsőoktatási Ágazatirányítási és Finanszírozási Főosztály, 2023.05.10-i előadás anyaga (Felsőoktatási Információs Rendszer - FIR OSAP adatok)

A fogyatékossgal élő hallgatók által választott képzések is igen nagy szórást mutatnak:

4. táblázat - A legnépszerűbb képzések a fogyatékossgal élő hallgatók körében (2022/2023 tanév)

A 15 legnépszerűbb képzés fogyatékos hallgatók körében	
Képzés	Fogyatékos hallgatók száma 2022/2023 ősz (fő)
jogász	151
programtervező informatikus	107
mérnök-informatikus	98
villamosmérnöki	98
gyógy-pedagógia	95
gazdálkodási és menedzsment	90
pszichológia	86
gépészmérnöki	85
történelem	53
kereskedelem és marketing	46
pénzügy és számvitel	45
anglisztika	45
kommunikáció- és médiatudomány	45
ápolás és betegellátás (gyógytornász)	44
gazdaságinformatikus	41

Forrás: dr. Horváth Tímea: A felsőoktatás finanszírozása fogyatékossgal élő hallgatók szempontjából - Kulturális és Innovációs Minisztérium, Felsőoktatási Ágazatirányítási és Finanszírozási Főosztály, 2023.05.10-i előadás anyaga (Felsőoktatási Információs Rendszer - FIR OSAP adatok)

A fogyatékossgal élő személyek körében az 5 legnépszerűbb képzési szakirányon 2022-ben 545 fő tanult, ami ebben az időszakban a fogyatékossgal élő hallgatók mindössze 19%-a.

Márpedig Varga, Deli & Fodor (2019) az általuk vizsgált kutatások eredménye alapján megállapította, hogy a felsőoktatásban alulreprezentált csoportok bizonyos kritikus tömegére van szükség ahhoz, hogy szervezeti változás menjen végbe. Ez alapján nem valószínűsíthető, hogy a közeljövőben országos lefedettségű, a fogyatékossgal élő hallgatók megsegítésére specializált komplex, decentralizált programok megvalósítására kerülhetne sor.

Összegzés

A Szegedi Tudományegyetemen több elképzelés is született már a fogyatékossgal élő hallgatók munkaerőpiacra történő felkészítését illetően. Ezek közül néhány kidolgozásában, megvalósításában volt alkalmam részt venni. A megváltozott munkaképességű személyek megsegítését végző intézményrendszerrel kapcsolatos információk, illetve a specifikus munkaerőpiaci ismeretek átadására tettünk kísérletet pl. szabadon választható kurzus indításával, de igyekeztünk lehetőséget biztosítani a hallgatók számára a megváltozott munkaképességű személyeket foglalkoztatni tervező munkáltatók megismerésére is.

A fentiek és a saját tapasztalataim alapján egyetértek Dr. Séllei & Soós (2016) megállapításával, miszerint „...nem elég a tárgyi környezet és a társas környezet akadálymentessége, hanem a fogyatékossgal élő hallgatók számára ki kell dolgoznunk egy

komplex és pozitív, az erőforrásaikra alapozó modellt, mely képes facilitálni az egyéni karriermentzmentet, és ily módon a társas-társadalmi integrációt...” (p150)

A fogyatékossgal élő hallgatók, mint alulreprezentált csoport van jelen a felsőoktatásban. Létszámuk növekszik, hiszen a felsőfokú végzettség megszerzése számukra is a jobb életminőség realizálásának egy fontos lehetősége. Karrierkilátásaik, munkaerőpiaci elhelyezkedésük lehetősége azonban eltér az átlagos hallgatókétól, a munkaerőpiac kínálatához nekik is alkalmazkodniuk szükséges. A szakirodalmat és a különböző tanulmányokat áttekintve sem a hazai gyakorlatban, sem a nemzetközi trendeket átvizsgálva nem jellemző a felsőoktatásban a fogyatékossgal élő hallgatók számára munkaerőpiaci integrációt célzó, komplex szolgáltatásrendszert kínáló programok indítása.

Ennek okai valószínűleg összetettek, de a módszertan, és az intézményrendszer hiányosságai, valamint a fogyatékossgal élő hallgatók decentralizált jelenléte a felsőoktatásban számottevően megnehezíti azt.

Irodalomjegyzék

Balázs-Földi Emese (2019): A fogyatékossgal élő személyek munkaerő-piaci szerepvállalása és a felsőfokú iskolai végzettség összefüggései (Munkaugyi Szemle, 62. évfolyam 3.szám, p50-65.)

<https://www.munkaugyiszemle.hu/fogyatekossgal-elo-szemelyek-munkaero-piaci-szerepvallalasa-es-felsofoku-iskolai-vegzettseg> - letoltve 2024.10.10.

Bodorné K. K. & Parádi-Dolgos A. (2019). Diplomás fogyatékosok munkaerő-piaci esélyei.

<http://www.munkaugyiszemle.hu/diplomas-fogyatekosok-munkaero-piaci-eselyei> - letoltve 2024.10.10.

Dr. Séllei Beatrix, Soós Emese: Fogyatékkal élő hallgatók a felsőoktatásban – esélyegyenlőség a karrierépítésben (Tavaszi Szél Tanulmánykötet IV. 2016, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest p136-153)

<https://dosz.hu/fil/e4bfe1b184f8b7508caae79df9ccec9159eb1bd8f749e9bf0ede24d6bf6d46f6> - letoltve 2024.10.10.

Hershenson, D. D.: INCOME: a culturally inclusive and disability-sensitive framework for organizing career development concepts and interventions. Career Development Quarterly, 54. 2005. p150-161.)

https://www.researchgate.net/publication/237650920_Income_A_Framework_for_Conceptualizing_the_Career_Development_of_Persons_with_Disabilities - letoltve 2024.10.10.

Higher Education Statistics Agency (HESA): UK permanent address student enrolments by disability and sex – academic years 2022/2023 (95 Promenade, Cheltenham, GL50 1HZ)

<https://www.hesa.ac.uk/data-and-analysis/students/table-15> - letoltve: 2024.10.10.

Hrabéczy, A. (2022). A felsőoktatás és a munkaerőpiac közötti átmenet fogyatékossgal élő diplomás személyek esetében. Neveléstudomány | Oktatás – Kutatás – Innováció, 10(2), 5–20.

<https://doi.org/10.21549/NTNY.37.2022.2.1> - letoltve 2024.10.10.

Központi Statisztikai Hivatal (2022) Fogyatékossgai adatok

https://www.ksh.hu/stadat_files/ege/hu/ege0082.html - letoltve 2024.10.10.

Központi Statisztikai Hivatal Census (2022): Az 5 éves és idősebb népesség egészségi állapota vármegyénként, településtípusonként [WBS012]

<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS012> - letoltve: 2024.10.10

Szellő János: Felsőoktatásban tanuló fogyatékos hallgatók, pályakezdők - Konceptciók és meghatározó tényezők

<https://www.munkaugyiszemle.hu/felsooktatásban-tanulo-fogyatekos-hallgatók-palyakezdok-konceptciok-es-meghatározó-tényezők> - letoltve: 2024.10.10

Varga Aranka, Deli Kitti, Fodor Bálint (2019): A felsőoktatás befogadóvá válásának szemléleti kerete és gyakorlati megvalósítása a Pécsi Tudományegyetemen. Educatio 28 (4), pp. 755–766

https://epa.oszk.hu/01500/01551/00110/pdf/EPA01551_educatio_2019_04_755-766.pdf - letoltve 2024.10.10.